

Дисциплинарна отговорност на съдиите, видове наказания и ред на дисциплинарното производство (1880-1910 г.)

Евгени Йочев

Abstract: *The report reveals the nature of the disciplinary responsibility of judges, the laws about the structure of courts in 1880 and 1899. The conclusion is, that both the types of punishments (sentences) and also the organization of the disciplinary proceeding, defined in laws are affirming the Russian model of Judicature.*

Key words: *Judicature, disciplinary liability, disciplinary sanctions, the disciplinary proceedings.*

Със законите за устройството на съдилищата, приети през периода 1880-1899 г., в страната се утвърждава руският модел на съдоустройство. В съответствие с него се определят дисциплинарната отговорност на съдиите, видовете наказания и организацията на провеждане на дисциплинарното производство.

В първия български Закон за устройството на съдилищата (ЗУС) се съдържа специален раздел 8 „Отговорността на чиновниците и дисциплинарното взискание и производство“, в който в три последователни глави се нормира отговорността на съдиите, дисциплинарните наказания и редът на дисциплинарното производство.¹

Според чл. 119 длъжностните лица по съдебното ведомство отговарят за своята дейност:

- а) „или по редът на дисциплинарното производство
- б) или по приговор от углавен Съд“.

Провиненията, за които съдиите носят дисциплинарна отговорност са:

“1. За упущения, които са произлезли от невнимание или от незнание на обязанностите си по службата.

2. За неиспълнение на правилата и формите при производство на следствие, отправлението на Съдът и изпълнение на решенията, за нарушение на тези правила, и форми, и въобще за неисправност при изпълнението на длъжността по службата.

Заб. За бавност (медленност) в изпълнението на обязаността си по службата“.

Законът определя следните дисциплинарни наказания, които се налагат на съдиите по реда на дисциплинарното производство: “а) напомняне, б) забележка, в) виговор (мъмрене), г) снемане от платата му, д) затвор не повече от седем дена” (чл. 120). Наказанията се налагат устно или писмено. ВКС единствен има право да наказва с напомняне или бележка целия състав на всеки един съд или част от него.

Дисциплинарно производство срещу съдиите или срещу съдебните заседатели се възбужда:

- 1) “по определение на самият Съд”.
- 2) “по предложение на Министърът на Правосъдието” или
- 3) “по основание от жалба на частно лице”.

За всички други лица то се определя от “председателя или от прокурора” на съответния съд.

Когато дисциплинарното производство е започнато по жалба на частно лице, то не може да се прекрати, “макар това също лице и да моли отпосле, щото жалбата му да остане без последствие”.

Делата за дисциплинарно производство според чл. 128 се разглеждат от:

“а/ Върховния съд, кога са за председатели и членовете на Апелативни съдилища;

¹ Обн. Държавен вестник, бр. 47 от 02.06.1880 г.

б/ Апелативните съдилища, кога са за председатели, подпредседатели и членовете на Окръжните Съдилища, както и за съдебните следователи и мировите съдии;

в/ всяко съдебно учреждение за всички други чиновници, които не са помянати горе, и за всяко лице в това място, в което служи.”

При определянето на подсъдността на колегиалните съдилища законодателят се ръководи от мястото, което заема провинилия се съдия в съдебната йерархия.

ЗУС нормира и реда и организацията на дисциплинарното производство. Първоначално конкретният повод за започване на производството и свързаните с делото сведения и документи се разглеждат на разпоредително заседание на съда. При решение да се даде ход на делото се събират необходимите материали и се изслушват обясненията на обвиняемото длъжностно лице, които могат да бъдат и писмени. След това делото “се внася на размотрение от общото събрание на всички отделения от Съдът”. По желание на обвиняемия съдия то може да бъде публично. В този случай той има право на защитник. Когато делото е закрито обвиняемият съдия дава лично обяснение.

“Редът за обяснение на делото” не е точно регламентиран. Той е оставен на “благаосмотрението” на съда, което не може да нарушава изискванията, посочени в чл. 120 и 121 на закона. Съдът е длъжен да постанови своето решение след като изслуша заключението на прокурора и обясненията на обвиняемия съдия или защитата му. Решенията на Окръжния съд и на Апелативния съд първа инстанция подлежат на “жалби и протести”. Решението на по-горния съд е окончателно и за него се информира министърът на правосъдието.

Когато в хода на делото “се покажат обстоятелства”, които изискват съдията да се предаде на углавен съд дисциплинарното производство се преустановява. Съдията, който е следствен “за обвинение в злодеяние и престъпление вън от службата си”, се лишава от правото да “участвува в заседанията на Съдът, и да върши какви и да е съдебни длъжности” от момента на привличането му под следствие. Редът за предаване на провинилия се съдия на углавен съд е определен в Устава за углавното съдопроизводство.

ЗУС дава право на министъра на правосъдието да предложи на Върховния съд “въпросът за привременното отстранение от длъжността” на даден съдия или чрез доклад да поиска от княза “отчислението” му от служба. Случаите за това са точно и конкретно определени в чл. 147 и те са следните:

1) когато съдията е привлечен към наказателна отговорност за “престъпление и злодеяние”, което не е свързано със служебното му задължение;

2) задържан е за “лични дългове” или е обявен “за несъстоятелен длъжник”.

За разлика от съдиите, дисциплинарните наказания на прокурорите и техните помощници се налагат направо от министъра на правосъдието по негово „усмотрение”. Законът изисква той да се запознае предварително с техните обяснения. Наказанията зависят от ранга на прокурора. Докато на прокурора при Върховния касационен съд и на неговия помощник министърът може да наложи само най-ниското наказание – напомняне, то на прокурорите на Апелативните съдилища и помощниците им, както и на прокурорите на Окръжните съдилища той може да направи бележка и мъмрене. Единствено с вземане от заплатата им се наказват помощниците на прокурорите при окръжните съдилища.

Този ред е пряко следствие от организацията на прокурорския институт, основана върху принципа за единство и неделимост на прокуратурата. Прокурорите и техните помощници се намират „под висшето ръководство на Министъра на Правосъдието, и действат като негови органи”.

През 1883 г. по време на Режима на пълномощията Държавният съвет приема нов ЗУС.² Въпреки и обнародван на практика той не се прилага.³

В него с правят някои промени по отношение на организацията на дисциплинарното производство. Предварителното изслушване на провинилото се дължностно лице (устно или писмено) е задължително.

Апелативните съдилища разглеждат дисциплинарните дела на съдиите и прокурорите от ОС и мировите съдии от техния район като първа инстанция с право на въззив пред ВКС. Те се произнасят и по въпроса за възбуждането на углавно преследване за престъпни деяния, извършени по служба от длъжностните лица на същите съдилища. Углавното отделение на ВКС се произнася като първа и последна инстанция по дисциплинарните провинения на съдиите и прокурорите от АС. Делата на съдиите и прокурорите на ВКС се разглеждат от общото събрание на същия съд. Решението за даване под съд на съдии и прокурори на апелативните съдилища и на ВКС се взема от гражданското отделение на последния.

Засилва се дисциплинарната власт на Министъра на правосъдието. Той получава правото да налага наказания за бавно и небрежно водене на делата, нарушаване на правилата на вътрешния правилник, както и за всяко действие извън служебните задължения, което „докачва честта и достолепието на един съдия и въобще на един агент на правосъдието“.

На 12 януари 1899 г. влиза в сила новия ЗУС.⁴ Той е дело на Народната партия. Историческото му значение е в това, че с него се въвежда принципът на несменяемост на съдиите.⁵ Новият статус на съдиите, мерките за подобряване на материалното им положение, налагат необходимостта от приемането на по-високи изисквания по отношение на тяхната отговорност. Както отбелязва по този повод министър Згурев „Комуто е много дадено от него много и ще се всисква“. Той специално отбелязва, че „Съдиите и за най-малките опущения подлежат на строга отговорност по дисциплинарен ред до лишаване от служба и по углавен ред на общо основание, но с усилен репресия“.⁶ Целта е да се формира по-голяма самовзискателност сред тях и строга дисциплина в съдилищата.

Длъжностните лица по съдебното ведомство носят дисциплинарна или углавна отговорност. Редът за углавната отговорност се определя от Закона за углавното съдопроизводство.⁷

В новия закон случаите, когато съдиите подлежат на дисциплинарно преследване са формулирани по-пълно и точно, в сравнение с първия съдоустройствен закон. Възприет е изцяло текстът на законопроекта от 1895 г.⁸, който намира място и в законопроекта на министър Т. Теодоров от 1897 г.⁹

Длъжностните лица по съдебното ведомство подлежат на дисциплинарно преследване за: пропуски допуснати по невнимание или от незнание на служебните задължения; неизпълнение на правилата и формите при производството на

² Пак там, бр. 16 от 12.02.1883 г.

³ Вж. Йочев, Евг. Съдоустройството в България. История, принципи, институти (1879-1944 г.). Русе, 2011, с. 68-88.

⁴ Обн. Държавен вестник, бр. 7 от 12.01.1899 г.

⁵ Вж. Йочев, Евг. Принципът на несменяемост на съдиите в българското законодателство (1979-1944 г.). Русе, 2008. с. 119-140.

⁶ Дневници (Стенографически) на Деветото Обикновено Народно Събрание. Трета редовна сесия. Книга I, с. 71.

⁷ Обн. Държавен вестник, бр. 77 от 07.04.1897 г.

⁸ ЦДА, ф. 242 К, оп., 2, а. е. 69, л. 34-48; Изложение на мотивите към законопроекта за устройството на съдилищата, Юридическо списание, 1895, кн. 6, с. 2, 3.

⁹ Дневници (Стенографически) на Деветото Обикновено Народно Събрание. Първа редовна сесия. Книга 3, с. 485-500.

следствието, извършването на съдебните действия и при изпълнението на решенията за тяхното нарушение; показана бавност при изпълнение на служебните задължения. Когато са били предадени на углавен съд, но са оправдани предсрочно; ако са осъдени за престъпления, не посочени сред общите условия за назначаване; показват постоянна небрежност или очевидна неспособност при изпълнение на служебните задължения; при безпричинно отсъствие от службата; за всяко частно или обществено действие, извън служебните задължения, което докача честта и достойнството на съдията; когато не пазят приличие и нарушават служебните отношения помежду си, към частни лица, и по отношение на ръководството на съда; когато играят хазартни игри; когато не пазят тайна по служебните си дела или участват в публични политически разисквания.

Внесени са известни промени и в съдържанието и реда на дисциплинарните наказания. В сравнение със закона от 1880 г. новите наказания са не само повече, но и конкретно определени като тежест на санкцията, продължителност на действието им и последици за провинилото се длъжностно лице. Те са: 1) забележка; 2) мъмрене; 3) временно отстранение от длъжност и 4) уволнение от службата. санкции са нови и отразяват стремежа за по-голяма строгост и отговорност. От стария закон отпадат наказанията: „напомнювание“, „снемание от платата“ и „затвор не повече от за седем дена“. На тяхно място са добавени последните две наказания.

Забележката се дефинира като „обръщане на внимание върху допуснати неправилности, с предупреждение да не се повтарят“, а мъмренето като „укорвяние с изрично приканване виновния да се поправи“. И двете наказания се правят устно или писмено от прекия началник на съдията.

С цел да се преодолее негативната практика най-леките наказания да не се отчитат при повишаването на санкционирания съдия срокът на действие на наказанията „забележка“ и „мъмрене“ се определя на две години, а на „временно отстранение от длъжността“ - на три години при условие, че през това време на съдията не е наложено друго наказание. Докато е отстранен от длъжност, той не получава заплата. Отстраняването от длъжност е с продължителност от 10 дни до 6 месеца.

Дисциплинарните наказания се налагат последователно, в зависимост от тежестта на случая. Съдия, който в рамките на една година получи три дисциплинарни наказания, или два пъти е отстраняван от длъжност, може да бъде уволнен по дисциплинарен ред. Според чл. 174 уволненият по дисциплинарен ред съдия „не може да бъде назначен отново на служба“.

Както и в стария закон, прокурорите и техните заместници подлежат на същите дисциплинарни наказания. Те се налагат от министъра на правосъдието, „но не преди да им поиска предварително обяснение“.

Дисциплинарното производство срещу съдиите и съдебните следователи се възбужда „или по определение на съда, по реда на надзора, или по предложение на Министъра на Правосъдието“, а срещу другите длъжностни лица (нотариусите, секретарите, подсекретарите, съдебните пристави и техните помощници) – от председателя или от прокурора на съответния съд. Предложението на министъра се внася директно в общото събрание.

С малки допълнения и прецизиране на отделни текстове редът на дисциплинарното производство, описан в закона от 1880 г., се запазва същия. Обвиняемото длъжностно лице има право на лично обяснение по време на заседанието на съда, а когато по негово желание делото е публично и право на защита. Въведени са два нови текста, които се налагат от практиката и са възприети изцяло от проектозакона от 1895 г.¹⁰ С цел да се спре безпричинното проточване на

¹⁰ ЦДА, ф. 242 К, оп. 2, а. е. 69, л. 47.

делата, съдът се задължава да разгледа делото срещу провинилото се длъжностно лице в срок до 1 месец след възбуждане на дисциплинарното производство (чл. 188). Забранява се откриването на дисциплинарно производство, ако са изминали две години от действието, което подлежи на дисциплинарно наказание (чл. 199).

Дисциплинарните дела срещу съдиите от ВКС и от АС се разглеждат от общото събрание на ВКС, а делата срещу окръжните и мировите съдии от общото събрание на АС. Съдът е длъжен предварително да изслуша заключението на прокурора и обясненията на подсъдимия и на защитника му. След разглеждане на делото той постановява резолюция, а решението се издава в срок да 7 дни, за което незабавно се уведомява обвиняемия съдия. Решенията на окръжните съдилища и на апелативните съдилища, постановени в качеството на първа инстанция, подлежат на обжалване. Окончателните решения се съобщават на министъра на правосъдието, който се разпорежда „постановеното дисциплинарно наказание да се запише в послужния списък на осъдения“.

Дисциплинарното наказание отстраняване от длъжност или уволнение, наложено на съдия, се изпълнява чрез княжески указ.

Дисциплинарното производство се спира, а подсъдимият се предава на углавен съд, когато се установят необходимите обстоятелства за това.

Установените със ЗУС от 1899 г. дисциплинарна отговорност на съдиите, видове наказания и ред на дисциплинарно производство са в сила до 1910 г., когато със Закона за изменение и допълнение на някои членове от ЗУС¹¹ в страната се въвеждат основни принципи и институти на западноевропейския модел на съдоустройство.

За контакти:

доц. дн Евгени Благовев Йочев, катедра „Публичноправни науки“, ЮФ на РУ „Ангел Кънчев“.

evgeni_iochev@abv.bg

¹¹ Обн. Държавен вестник, бр. 95 от 05.05.1910 г.